

1

Huzur içinde yaşayamayacaksak ölelim mi? Yine de yaşamaya değmez mi? Kendimizi bilmeye?

İmkanlar dahilinde kendimi arıyorum. İmkanlar çok geniş değil, malum. İnsanın imkanları kim olduğunu hemen her şeyden, kendi hayalleri ve zihin yapısından daha çok belirliyor. Onun için teknolojik imkanları sınırlı *eski* insanların düşündükleri, yaşadıkları ve söylediklerine *imkanları* ölçüsünde değer biçmek lazım, bugünlükere hakeza.

Bununla beraber konuştuğunuz konu *insan* olunca, insan da binyıllardır değişmeyen, aynı vasatın çevresinde dolanan bir canlı olunca, binyıl ötesinin sözleri de anlam kazanıyor. Biraz daha teknolojik, biraz daha yalnız, biraz daha para düşkünü olabilir ama insanın özündeki davranış kalıpları benzer.

Yine de, işte, bizim binyıl önce söylenenleri anlamlandırmak için harcayacağımız *enerji* neredeyse yeniden bir şeyler söylemeye denk. Bir yazar tercüme, tefsire ve sair *araştırmalara* muhtaç kalıyorsa, demek ki artık zamanı geçmiş, ancak bir tohum olarak işe yarayan bir değere dönüşmüş. O tohumdan ağaçlar üretilecek, ancak o ağaçlar eski ağaç olmayacak.

2

Kader müslümanları dünya düzenine alternatif olmak *mecburiyetinde* mi bırakacak? Gördüğüm kadarıyla öyle bir *gidiş* var, her ne kadar bunun altını dolduracak fikirden uzaksak da.

İslam dünyaya bir alternatif olabilir mi? Bu soruyu sorduğunuz kişi müslümansa ve biraz da siyasi taraflarıyla İslam'ı seviyorsa, *evet, elbette* diyecektir. Evet, elbette alternatif olabilir.

Ancak burada bir slogandan değil, sorudan, İslam'ın bugün Kapitalizm'in çözdüğü meseleleri çözmesinden bahsediyorsak, hayır, alternatif olacak güçlü bir kimlik olmadığını teslim etmemiz gerekiyor. Ancak İslam'ın tuhaf bir durumu var, Yahudilik kadar ufak bir grup değil bu ve aldığı şekil giderek, mecburen, güçlenme yolunda. Bu güçlenme bugün sadece teknik manada olabilir, fikren bağımsız olmayabilir, sadece *düşmanın silahıyla silahlanmak* mertebesinde olabilir ama *teknik*in gerekli olduğunda kimsenin bir şüphesi yok. Sonra bu tekniğe sahip olmanın, insana *nasıl yaşamak* konusunda da sorumluluk yüklediğini, birbirimizi öldüre öldüre yaşayamayacağımızı görerek müsamahayı da öğrenir miyiz?

Bu konuda her ne kadar kendi ömrüm içinde değilse de, umutlarım var. Daha doğrusu temenni düzeyinde. İnsanın hayata tutunması için teselli gerekir, teselli düzeyinde.

3

Doktrin olarak *tasavvuf* ile uygulama olarak tasavvuf arasında çok önemli bir fark var. Mutasavvıflar, doktrini insanlar eğitmek için kullandıkları bir araç gibi görüyorlar. Günümüzün selefi akımları ise tam

tersine eğitimi, doktrine *ulaşmak* için bir araç olarak görüyor.

Tasavvufu söylediği bazı şeylerden dolayı, içerikten eleştirmek kolay. *Şeyhe taptırıyorlar* deniyor mesela, ancak insanların ekseriyetinin *soyut ve uzakta* bir tanrı fikrine ne kadar hazır olduğu, bundan ne kadar *ilham* alacağını sormuyorlar. Peygamber a.s. risaleti devrinde sadece putları inkar etmekle kalmadı, aynı zamanda insanlara kendinin *peygamber* olduğunu söyledi. Bir yanda *şu şu putlar Allah'ın kızları değildir* derken, *ben Allah'a sizden de, onlardan da daha yakınım* dedi zımnen. Onun *insandan öte* olduğuna inanmıyorsak da, kendisinin konumu o kadar da *sıradan* değildi. Olamazdı, çünkü insanlara Allah'ı öğretmek için onlardan daha iyi bildiğinizi söyleyebilmeniz gerekir.

Buradaki mesele pratik bir mesele. Bunu doktrine dökünce, Peygamberi ilahlaştırmak suçlamasıyla da karşılaşıyoruz. Onun Kitabı insanlara *okurken* sadece ortaya bir metin atıp, odasına çekildiğini mi düşünmemiz gerekiyor? Böyle bir durum olmadığını, sahabenin onu *kahin* değil, *lider* görmesiyle anlayabiliriz. *Kur'an yeter* diyenlerin, onun neden kendi kendine yerden bitmediğini, diyelim bir ağacın yapraklarına yazılı olarak etrafındakilerce *okunmak* için yaratılmadığını açıklamaya da ihtiyaçları var çünkü söyledikleri neredeyse bu. Sanki Kitap Peygamber'in hayatından bağımsız gelmiş gibi yapıyorlar.

Bizim krizimiz, geçmişin doktrinlerinin *amacını* gözden kaçırmak. Doktrin din değildir, din hayatın içinde uygulanan, yaşayan, yaşanan bir şeyken, doktrin tartışılan, konuşulan bir şeydir ve bu ikisini birbirine karıştırmak iyi sonuçlar vermez. Doğru doktrin insanı doğru dine götürmez, doğru din de doğru doktrin demek değildir.

4

Bana bir sekinet indir. Bana bir denge indir. Beni dalgadan korusun ve mutedil kıl.

Kendini bilene beni bildir. Beni bilene kendini bildir. Bulduğumu lazım getir ve lazım geleni buldur.

Kendimi azaltmak gayesinde kaybolmak niyetindeyim. Okumak, yazmak, sayıklamak. Kim gelirse gelsin sayıklamak. Yapılacak işlerin verilecek sözlerin arasında sayıklamak. Nasıl olacak?

Beyni yitiklerin ülkesinde, beynin o kadar da önemli olmadığına inanmaya çalışıyorsun. Tanrısı yitiklerin ülkesinde, *Tanrı fikrinin* aslında gerekmediğini. Dünyayı yitirmişlerin yanında dünyanın lüzumsuz olduğunu. Sahip olmadığımız, olmayacağımız bir hükümlanlık uğruna laf üretiyorsun. Kendini kralı sandığın topraklarda vahşi atlar dolanıyor.

Çeşit çeşit kelime var, kelimedenden daha aziz olan da var. Bana aşık olan da var. Uzaktan seyredip hayran olan da. Hayallerinin arasına şiir sıkıştırmış, üç günlük dünya hayatının yalnızlığında hayalleri dost edinmiş de. İnsan bir defa kendini bıraksın boşluğa, tüm taşlar yerine oturuyor. Çünkü taşlar çalıntı, seni meydana getiren yapıtaşları. Kopup gidince benlik, senden ayrılınca dünya... İşte hayatın o zaman *anlamına* kavuşacak. Tüm atomların ait olduğu yere gidecek, başka yanlışlar yapmak üzere.

Aurelius'un meditasyonlarını dinliyorum ama çok önemli bir laf etmedi henüz. Bildik konular. Herkesin bildiği ama kimsenin inanmadığı.

5

Uzun ve kısa lazım hayatta. Uzun vade ve kısa vade. Uzun akıl ve kısa akıl. Modern dünyada *kısalık* daha belirgin hale geldi, *kapitalist* bu kısa aklı, *kar aklını* temsil ediyor. Buna bir de *uzun akıl* lazım, yarın yapacağı karı değil, bin yıl sonraki dünyayı düşünen bir uzun akıl.

Devlet ve birey aslında bu iki kutbu temsil etmeli. Birey kısalıkların, ömrünün getirdiği sınırların içinde yaşayan biri, ucuz zevkleri, basit hayat algısı var. Ufku en fazla ölüme kadar gidebilir, ondan sonrası için (ekseriyetinden) bir şey beklenmez. Buna mukabil bir de *sonsuz devlet* lazım. Sonu gelmeyecek ve yeryüzünde kısa günün karından daha önemli bir takım değerlerin olduğunu da hatırlatıp, bunlar için kısa düşünceli adamların hayatını değiştirebilecek.

Bireycilik, insanların özgürlüğü ve hayatlarını bildikleri şekilde yaşamaları konusunda ısrar ederken, bu uzun aklı ihmal ediyor. Bizim hikayelerimizi kaybetmemiz, pusulamızı yitirmemiz, artık bütün işlerin *başarı* ve *gösteri* haline dönüşmesi, genel bir anlamsızlık *anksiyetesi* ile boğuşuyor oluşumuzun sebebi bu. Birey dünyayı ölümünden sonra yok olacak bir yer gibi görüyor, o kadarlık bir dünya da, çok manasız, *neden benim için bir dünya yarattın Tanrım?* bunalımıyla, ne olduğu anlaşılmayan bir karmaşa. Karmaşıklık gördükçe anlamsızlık artıyor, hepi topu yetmiş sene için mi bunların hepsi?

Değil diyenlerin de şöyle bir sorunu var, onların bu karmaşıklık konusunda gerçek bir fikirleri yok. Daha basit devirlerde, insanın yıldızların uzaklığını tayin edemediği veya bir ceninin doğması için gereken tüm o reaksiyonların bilinmediği zamanlarda kurulmuş bir dil ve *hikmet*. Bunu bugüne uyarlamaya çalışan, hatta bu karmaşıklık *Tanrının* bir delili olarak kullananlar da var ama dil hala eski ve insanların asıl aradıkların bu karmaşıklıkla mücadele etmek. Çünkü bilimsel karmaşıklık onu yaratanları bile yalnızlaştırıyor, bilimadamı konuşacak kimseyi bulamıyor, bilim ulaşılmaz, ne kadar doğru anladığından emin olamadığımız bir gazetecinin çıkıp özet geçmesi dışında erişemediğimiz ve her adımda elimizde anlam kırıntılarından bizi uzaklaştıran bir faaliyet.

Uzun aklın yapması gereken, insanlara basit ama uzun vadeli fikirler sunmak. Yaşamak için anlam bulacakları fikirler. Irkçılık mesela böyle bir fikir, beğenmesek de, kınasak da, bir toplum ihtiyacı duyan insanın sığınacağı bir mağara. Dinin çeşitli versiyonları da böyle, radikal dine bu kadar rağbet olması da bundan. Bunlardaki kudreti insana hatırlatan bir karşılık yok dünyada. Bireyin kısa aklının aradığı zevkler *Alemlerin Rabbinden inmiş kitabın ayeti* karşısında komik kalıyor. Adam sana *Allah'la konuşabileceğini* söylerken, sen ona sadece mırın kırın edebiliyorsun.

Bu krizi kendi hayatımda da hissediyorum. İnsanların *kudret* peşinde devlete sarılmalarını da anlıyorum, milliyetçiliğe sarılmalarını da. Bununla beraber devletin (daha doğrusu ona mefkure geliştirenlerin) vazifesinin, bu idealleri hem inanılır, hem barışçı yapmak olduğuna da inanıyorum. Bilen ve

farkeden insanların sorumluluğu, toplumun açlığını yanlış fikirle değil, doğru fikirle doyurmak. Onu yanlış fikirle doldurup, sağa sola saldıran bir ergen gibi kendini mahvetmesine izin vermemek. Bu zor. Çok zor.

6

Bugün Dennett'in *Breaking the Spell*'ini dinlemeye başladım. Bir Ateist'in dine bakışı ve *din neden bu kadar önemli? ve dinin sebebi nedir, açıklaması var mıdır?* diye dert edinmesi. Girişi güzel, bizdeki Ateist üslubu yok. Bizdeki saygısızlık yapıp, isim takınca kendine mertebe atlatmış sayılıyor, bu adamın bir *felsefe profesörü* olmak hasebiyle de, meşhur olmak hasebiyle de daha *dingin* olduğunu söyleyebiliriz.

Şahsen kitaptan ne bulacağımı bilmiyorum. Giriş kısımları neden bu meselenin araştırmaya açık olduğunu anlatmakla geçti. 2 saat kadar dinledim. Henüz *dinin sebebi şudur* demedi ancak önemli bulduğum tek nokta, bütün dinlerin insandaki tek bir tarafı doyurmuyor olabileceğini söylemesi oldu. Budizm ile İslam mesela farklı cins balıklar gibi, farklı insanlara veya insanın farklı taraflarına hitap eden farklı cins dinler olabilir dedi. Her ne kadar köpekbalığı ve yunusa balık desek de, bu ikisi birbirinden çok farklı, bunun gibi *din* dediğimiz şeylerin de tür farklılıkları olabilir, her ne kadar aynı adı veriyor olsak da.

Dini tanımlamaya çalışmasında, bunun *Elvis Presley Hayranları* olmadığını, daha ciddi olduğunu ancak ayırıcı vasfın tabiatüstüne inanmak olduğunu söyledi. Doğru. İnsanları bir araya getiren daha basit sebepler var ancak dinin önemi, tabiatın bize *son* olarak yazdığı ölüme dair bir fikir ve inanç vermek. Bunu da *doğaüstü* ile yapabiliyor.

Bunun dışında aklımda kalan pek bir şey olmadı. Eleştirecek bir konu da bulamadım şahsen, her ne kadar İslam'ı verdiği örneklerle *dinlerin en öcüsü* gibi gösterse de, buna sanırım artık (maalesef) alıştık.

Bu kitapları okumanın bende çok önemli etkileri olmadı. Dawkins'in *Tanrı Yanılgısı*'ni da okudum ama yanılginın *Tanrı'dan* çok Dawkins'te olduğunu düşündüm. O kadar afra tafra yapacak bir kitap da değildi. Ancak bir yandan da kendini murakabe etmek için iyi oluyor. Bu sorularda neredesin?

Dinin *tabii* olması, bunun ilahi olmadığı anlamına gelmez. Bunun insanın ürettiği bir sosyal mekanizma neticesi vücut bulması, sosyal açıklamalarının olması, dinin içeriğinin anlamsızlığını göstermez. Ancak kitapta da bahsettiği bir sorun var: Eğer dini tamamen böyle sosyal bir takım cereyanların ortaya koyduğu ve gerçeği olmayan bir kavram gibi görmeye başlarsak, dinin kazandırdığı *hayat ciddiyeti* kalmaz. En azından kendim için bunun böyle olacağını düşünürüm. Hayatın sadece kendinden ibaret olduğunu düşünmek, bir gün Allah'a hesap vereceğini düşünmekle aynı etkiyi yapmıyor bende. Hayata aynı şekilde bakmıyor, çocuklarıma aynı şekilde sarılmıyor, eve aynı şekilde gelmiyor, aynı şekilde çalışmıyorum. İşin gelenek kısmı, vahiy kısmı, tevhid kısmı,

hatta hesabın şahsiliği tarafı bile bir yana, eğer hayatın kendinden ibaret, ölümle biten bir tecrübe olduğuna inanıyor olsam; bunun bende meydana getireceği etki daha iyi bir insan olmak değil. Daha umursamaz, daha *kelbi* (cynic), her insan ve oluştta, hayatın kendisinde hata bulan, sonra bu hataları unutmak, azıcık çekebilmek uğruna çeşitli kimyasallara başvuran birine dönüşürdüm herhalde.

Bu sebeple benim için *din sadece din değildir*. Bunun hayatımın her tarafında çeşitli akisleri mevcut, bunları da bir kitap okuyup, *ya adam hakkaten doğru söylüyor* deyip bırakacağımı sanmıyorum. Had-dizatında söze de, fikre de, oluşun kendisinden daha fazla önem vermeyen biri olarak, hele hiç sanmıyorum.

Bununla beraber dini konularda konuşurken, temelin sağlam olması gerektiğini biz henüz idrak edemedik ama belki gelecek nesiller eder. İnsanlara etki edebilmek ancak size inanmalarıyla mümkün. Bu inanç da dünyayı anlama ve algılamada karşısına çıkan sorulara doğru cevaplar vererek olabiliyor sadece. Temelleri konuşulamayan, sadece *filanca şöyle dedi, filanca böyle dedi* diye aktarılıp giden ve üzerinde fikir yürütülemeyen bir dinin mensubu olmaya hevesli kimse az. Bunun getirdiği kafa sıhhati olabilir, neticede pek çok insanın derdi de hayatta, başka yerlerde bulamadığı kesinliği dinde bulmak. Bununla beraber yaşamasını istiyorsak, insanların dinin *doğru* olduğuna inanmasını bekliyorsak, üzerinde konuşulabilir, tartışılabilir, araştırılabilir olduğunu da kabul etmemiz gerekir. Bu gibi kitaplar bize yeni sorular getiriyor, her ne kadar Ateizm bir inanç sistemi olarak herhangi bir dinden daha sağlam olmasa da, bizim kendimizi daha iyi anlamıza vesile oluyor. Biz de ona, *Tanrı yoksa, algılarımızın gerçek olduğunu nasıl bilebiliriz?* diye sorular soruyoruz ve Ateistler de kendilerine çeki düzen veriyorlar. Sonunda bazı insanların hakikate yaklaşması da ancak onu inkar ederek olabiliyor, daha iyi inkar ederse, belki inkarın sonunda iman olduğunu kabul edecek.